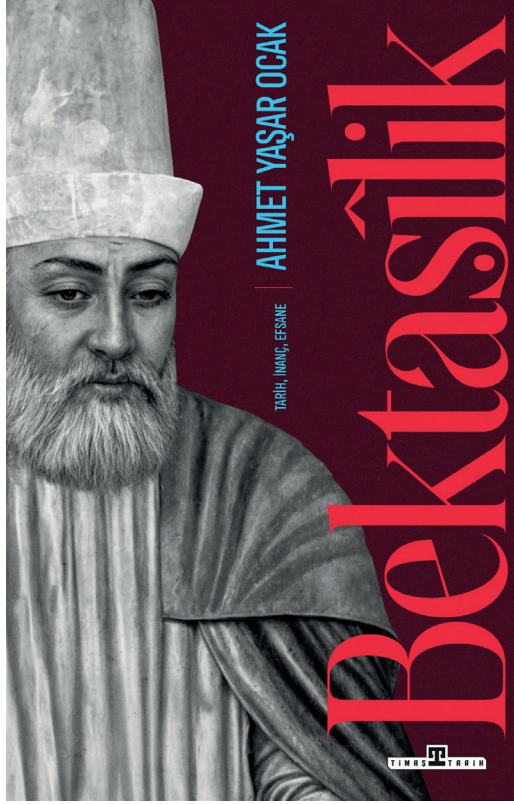

Ocak, Ahmet Yaşar (2025). *Bektaşilik: Tarih, İnanç, Efsane*. İstanbul: Timaş Yayınları. 96 Sayfa. ISBN: 978-605-6767-43-2.

Serkan KARAYEL*

Hacı Bektaş Veli'nin hayatı, kişiliği, gerçek kimliği, inanç dünyası, oluşturduğu misyon, 13. yüzyıl Anadolu'sundaki hareketi, Bektaşilik, Makalat, tarihi ve menkıbevi süreci pek çok araştırmacı tarafından konu edilmektedir. Özellikle Alevilik-Bektaşilik araştırmalarında çalışma içeriği ve hassasiyeti bakımından en fazla başvuru alan

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, Alevi-Bektaşî Kültürü Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı, serkankarayel2560@gmail.com, ORCID: 0009-0004-6350-1221.

konuların ilk sıralarında yer almaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin oluşturduğu ekol ve bu ekolün; günümüzdeki anlam, önem ve geçerliğindeki tazeliğini koruması, Alevilik-Bektaşilik inanç uğrak noktalarının Anadolu'daki merkezlerinden olması hasebiyle gerek akademik gerekse toplum tarafından dikkatleri üzerine hayli çekmekte; dini, siyasi, sosyal, tarihi açıdan sorular ve cevaplar ortaya çıkmaktadır. Ortaya konulmakta olan soruların kapsamı, sahası ve içeriği araştırmacılar ve ilgi sahasındakiler tarafından titizlikle değerlendirilmektedir. Sünni, Alevi-Bektaşî grup ve mensupları tarafından ortaya konulan görüşlerle yapılan değerlendirmelerin doğruluğuna eleştirel bir tarzda yaklaştırmakta ve eksik ya da yanlış bilgilerin ortaya çıkmasına imkân tanımaktadır. Bu ortaya konulmakta olan bilgilerin akademik çalışmalarla açıklığa kavuşturulacağı, kabul görecesinin artacağı ve objektif değerlendirilebileceği görüşü kabul görmektedir. Bu oluşturulan hassasiyetle yaklaşım Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik üzerine oluşturulan tartışma ve değerlendirmelere akademik bir zemin oluşturmaktadır.

Bu çalışmayla tasavvuf tarihi ve Alevi-Bektaşî araştırmalarının önde gelen isimlerinden Ahmet Yaşar Ocak'ın *Bektaşilik: Tarih, İnanç, Efsane* (2025) isimli eserinin kritiği yapılmıştır. Toplamda on beş başlıkta kritik sorularla o sorulara özel, kısa, seçkin cevaplar ve özlü bir anlatımın yer aldığı eser, ilk olarak “Ön Söz” (s. 9-12) bölümüyle başlamış olup daha sonra sırasıyla “Bektaşilik-Kızılbaşlık-Alevilik: Benzerlikleri ve Farklılıkları” (s. 13-28), “Hayatı ve Çevresiyle Hacı Bektaş-ı Veli” (s. 29-36), “Hacı Bektaş-ı Veli'nin Kimliği: Meczup Bir Derviş ya da Alim Bir Mutasavvıf” (s. 37-42), “Hacı Bektaş-ı Veli Kitap Yazdı mı?” (s. 43-45), “Tarikatın Gerçek Kurucusu: Balım Sultan” (s. 47-51), “Bektaşilik Tarihinde Kırılma Anları” (s. 53-55), “Şamanizmden Budizme Hurufilikten Şiiliğe Bektaşî Teolojisi” (s. 57-61), “Bektaşiliğin Ana Motivasyonu” (s. 63-64), “Ayin ve Erkn: Dört Kapı Kırk Makam” (s. 65-67), “Pir Evinden Zaviyelere Teşkilat” (s. 69-70), “Sosyal ve İktisadi Yapı: Zengin Vakıflar, Cömert Bağışçılar” (s. 71-74), “Mısır'dan Balkanlara Coğrafi Dağılım” (s. 75-77), “Yeniçeri Ocağı'ndan Milli Mücadele'ye Siyasetle İlişkisi” (s. 79-82), “Şiirden Müziğe Yazıdan Resme Kültürel Yansımalar” (s. 83-84), “Yerleşik Algılar ve Tarihsel Gerçekler Arasında Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik” (s. 85-92), “Kaynakça” (s. 93-96) bölümlerinden oluşmaktadır.

Yazar çalışmanın “Ön Söz” (s. 9-12) bölümünde Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik araştırmalarından kısaca bilgi vermiştir. Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik araştırmalarında çalışan araştırmacıların sayılarının hayli fazla olduğunu vurgulamaktadır. Amerikalı Türkolog John Kingsley Birge'nin *The Bektashi Order of Dervishes* eserinden bugüne

oryantalistlerin ilgilendikleri ve bu konuda çalışma sunduklarını belirtmiştir. Türkiye’de ise Baha Said ve Fuat Köprülü’yle bu araştırmaların daha da kıymetlendiğini belirtmektedir. Fransız Türkolog İrene Melikoff’un Alevilik-Bektaşilik alanında katkılarının ve öneminden bahsetmektedir. Yerli yabancı bu alanda çalışan araştırmacıların bazı kullarımda olan kavramların sürekli değıştirildiğı “ittifak-ı ara / görüş birliğı” sağlanamadığı belirtmiştir. Yazar, kendisini nazikane bir serzenişte bulunarak “bu satırların yazarı” olarak nitelemekte ve kendisinin Batınlık, Rafizilik gibi itham edici kavramlardan uzak durduğunu daha nötr olan heterodoksi kavramını tercih ettiğini belirtmektedir. Yazar kitabını Hacı Bektaş Veli ve Bektaşiliğe dair yayınladığı araştırmaların Halil Solak tarafından tematik başlıklar altında düzenlendiğı ve tasfiye edildiğı şeklinde aktarmaktadır. Bunlara ek olarak Türkiye’de Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik araştırmalarının ideolojik etkilerinden dolayı iki zıt kutba ayrıldığını vurgulamaktadır. Yazarın üzerinde önemle durduğu zıddiyet oluşturan sebeplerden birisi de Hacı Bektaş Veli’nin Sünni ve Alevi-Bektaşî gruplar tarafından paylaşılmadığı “Sünni Evliya” yakıştırması yapıldığı söylemleridir. Akıldan, mantıktan, tarihsel ve sosyolojik yaklaşımdan uzak yayınların yapıldığı bilimsellikten saptırıldığından bahsetmektedir. Bu kitabın da Hacı Bektaş Veli ve Bektaşiliğe yönelik sağlıklı yaklaşım amacı taşıyarak ortaya nitelikli bilgiler sunmaktadır (s. 12).

Yazar, çalışmanın birinci başlığı olan “Bektaşilik-Kızılbaşlık-Alevilik: Benzerlikleri ve Farklılıkları” (s. 13-28), başlıkta da belirtilen üç başlığın tarihi, dini yapısıyla ilgili Alevi-Bektaşî ve Sünni kesimlerce ortaya konan savunmacı bilgilerden uzak bilimsel bilginin sunulmasının zorluğundan bahsetmekte ve terimleri bilimsel bir yaklaşım ile sunmaktadır. Yazar bu başlığı beş alt başlıkta incelemektedir ve birinci alt başlığı “Farklı Zamanlar Farklı Zeminler” (s. 14) şeklinde oluşturmuştur. Bektaşilik, Kızılbaşlık ve Alevilik terimlerinin hangi zemin ve zamanda ortaya çıktığı vurgulamaktadır. İkinci alt başlığı “Bektaşî, Bektaşilik” (s. 15-18) şeklinde oluşturmuştur. Bektaşiliğın izleri olarak Hacı Bektaş Veli’nin yaşadığı dönemle başlayıp Babai İsyanı’nı ve peşinden oluşan hareketi ele almaktadır. Velayetname’deki Hacı Bektaş Veli’nin tasvirinden bahsetmekte ve Hacı Bektaş Veli’nin Sulucakarahöyük’teki zaviyesinde yetişen Abdal Musa’dan bahsedilmektedir. İkinci Bayezid döneminde Dimetoka’dan getirilen Balım Sultan’dan bahsetmiştir. Kalenderilerin kendilerini Bektaşî olarak nitelendirmelerini şiir örnekleriyle açıklamaktadır. Dolayısıyla yazar Bektaşî ve Bektaşiliğın gelişim süreci hakkında öz bilgiler vererek açıklamaktadır. Üçüncü alt başlık olan “Kızılbaş, Kızılbaşlık” (s. 18-25) alt başlıkta Kızılbaş kelimesi, Kızılbaş terimi ve bu terimin nasıl ortaya çıktığı konusunda bilgiler vermektedir. Tarihsel süreç içerisinde Şeyh Cüneyd

ile başlayan hareket ve Şah İsmail tarafından kurulan Safevi Devletiyle propagandası yapılan terimin sosyal taban içerisinde 8. yüzyıldan günümüze kapsadığı kitlenin şekillenişine yer vermektedir. Yazar, dördüncü alt başlık olan “Alevi, Alevilik” (s. 25-27) adlı başlıkta terimi soybilimsel, siyasi, inançsal ve tasavvufi açıdan açıklamaktadır. “Terimlerin Zaman İçindeki Dönüşümü” (s. 28) adlı beşinci alt başlıkta zaman içerisindeki çeşitli etkenlerle tek bir kimliği ifade ettiğine değinilmektedir. Yazar bu bölümünde, Bektaşilik-Kızılbaşlık-Alevilik terimlerini ele almış ve tüm yönüyle incelemiştir. Bektaşiliği anlatırken kısa, öz ve sade bir yaklaşımla bu kritik soruya cevap vermektedir.

Çalışmanın ikinci başlığı olan “Hayatı ve Çevresiyle Hacı Bektaş-ı Veli” (s. 29-36) bölümünde, Hacı Bektaş Veli’nin Alevi-Bektaş toplulukları başta olmak üzere Sünni çevrelerce de benimsenmiş şahsiyet olduğu artık diğer ülkelerde değer gördüğü vurgulanmaktadır. Ocak, bu bölümü anlatırken yedi alt başlık ile anlatmaktadır. Bunlardan birincisi “Hacı Bektaş’tan Bahseden En Eski Kaynaklar” (s. 30-31) adlı başlıktır. Bu başlıkta Elvan Çelebi’nin *Menakıbül-Kudsîye*, Ahmet Eflakî’nin *Menakıbül-arifin* ve Alevi-Bektaş çevrelerce kutsaliyeti kabul gören *Velayetname-i Hacı Bektaş-ı Veli* eserlerinde Hacı Bektaş Veli hakkında bilgi verildiği bildirilmektedir. Yazar, kronolojik olarak eserleri sıralamakta ve Lamî Çelebi’nin *Nefehat Tercümesi* eserinde birkaç cümle geçtiğini vurgulamaktadır. İkinci alt başlık olan “İdealize Edilmiş Bir İmaj” (s. 31-32) adlı başlıkta Aşıkpaşazade’nin *Tevârih-i Al-i Osman* adlı eseri ve Taşköprizade’nin *eş-Şekâikü’n-Nu’mâniyye* eserlerini ele almaktadır. Bu eserlerin Hacı Bektaş Veli’nin hayatı, tarihi şahsiyeti hakkında bilgi verdiğini ve menkıbevi kimliğini tanıttığından bahsetmektedir. Üçüncü alt başlık olan “Tarihi ve Mitolojik Şahsiyeti” (s. 32-34) adlı başlıkta Hacı Bektaş Veli’yi menkıbevi ve tarihi yönden ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. *Velayetname* eserinde ele alınan bazı kıtaslar değerlendirilmektedir. Dördüncü alt başlık olan “Bugüne Kadar Gözden Kaçan Önemli Nokta” (s. 34) kısmında Hacı Bektaş Veli’nin “misyoner derviş” mi? yoksa “Sultanzade, İmamzade” mi? değerlendirmesi yapılmaktadır. “Bektaşlı Oymağı ve Hacı Bektaş Bağlantısı” (s. 34-35) adlı beşinci alt başlıkta Osmanlı Devleti’ndeki tahrir kayıtlarından yola çıkarak Bektaşlı Oymağı’nın mevcut olduğu ve “Sultanzade, İmamzadelik” iddialarına da yanıt vermektedir. Altıncı alt başlık olan “İslamlaştırma Faaliyetleri” (s. 35-36) alt başlıkta Hacı Bektaş Veli’nin mürsitlik vasfından bahsedilmekte ve ihtiva etmekte olduğu anlayış ele alınmaktadır. Yedinci başlık olan “Hristiyanlar için Aziz Charalambos” (s. 36) adlı başlıkta Hacı Bektaş Veli’ye bölgedeki Hristiyan kitlenin takdim ettikleri yaklaşımdan bahsedilmektedir.

Eserin üçüncü başlığında ön söz kısmında da yazarın özellikle üzerinde durduğu, Hacı Bektaş Veli'ye Sünni ve Batini tarafların bazı aidiyet anlamı yüklemesine açıklık getirilmekte ve söz konusu durumu “Hacı Bektaş-ı Veli’nin Sufi Kimliği: Meczup Bir Derviş ya da Alim Bir Mutasavvıf” (s. 37-42) başlığı altında ele almaktadır. Yazar “Kaynakların Söylediği”, “Köprülü, Makalat’ı Okudu mu?” ve “Üç Tasavvuf Çevresi” şeklinde üç alt başlıkla konuya açıklık getirmektedir. “Kaynakların Söylediği” (s. 38) alt başlığında Hacı Bektaş Veli’nin tasavvufi şahsiyeti konusunda Aşıkpaşazade, Eminüddin b. Davud Fakih ve Vahidi gibi yazarların ortaya koydukları eserlerde dikkat çeken tabir ve yaklaşımlar belirtilmektedir. Ocak, “Köprülü, Makalat’ı Okudu mu?” (s. 38-39) alt başlığında Fuad Köprülü’nün “Bektaşiliğin Menşeleri” makalesinden yola çıkarak değerlendirmekte; *Makalat* eserine yüklediği önemi sorgulamakta ve *Makalat* eserinin mahiyetinin yanlış aktarıldığı kanaatini vurgulamaktadır. “Üç Tasavvuf Çevresi” (s. 39-42) alt başlığında ise Hacı Bektaş Veli’nin tasavvuf çevresi üzerinden başlıca yürütülmekte olan tartışma konularına yaklaşımını üç ayrı şekilde incelemektedir. *Velayetname* üzerinden yürütülmekte olan görüşlerden yola çıkılarak Yesevilik, Kalenderilik ve Vefailik etkisi ve mensubiyet durumu değerlendirilmektedir.

Yazar, dördüncü başlıkta “Hacı Bektaş-ı Veli Kitap Yazdı Mı?” (s. 43-45) sorusuyla *Makalat* eserinin üzerinde durmaktadır. *Makalat* eserini bu başlık altında “Basit Seviyede Bir El Kitabı” (s. 44), “Niçin Arapça Yazsın?” (s. 44-45) şeklinde iki ayrı değerlendirmede bulunmaktadır. Hacı Bektaş Veli’ye başta *Makalat* olmak üzere birtakım eserlerinde izafe edildiği belirtilmekte ve aidiyeti sorgulanmaktadır. *Makalat* eseri üzerine geniş bir çalışma sunan Prof. Dr. Esat Coşan’ın çalışmasından yola çıkılarak izafe edilmesi konusu değerlendirilmektedir. Arapça yazılmasını da Çepni Oymağı örneğini kullanarak ele alınmaktadır.

Beşinci başlık olan “Tarikatın Gerçek Kurucusu: Balım Sultan” (s. 47-51) kısmında yazar Bektaşilik tarikatı kurucusunun Balım Sultan olduğunu kabul etmektedir. “Pir-i Sani” olarak tanımlanan Balım Sultan’ın biyografisi anlatılmaktadır. Biyografisinin kendi döneminden değil sonradan sözlü ve yazılı geleneklerle oluştuğu üzerine durulmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak’ın diğer yayınlarında da belirttiği; Balım Sultan’ın Hacı Bektaş Veli soyundan geldiği, “Bel evladı mı?”, “Yol evladı mı?” soru ve çelişkilerini kısaca değerlendirilmektedir. “Anne Sütü Yerine Bal” (s. 48), “Balım Sultan Baba Postunda” (s. 48-49), “Padişah ile Kurulan Dostluk” (s. 49-50), “Balım Sultan Erkânı” (s. 50), “Bazı İthamlar” (s. 50-51) şeklinde beş alt başlıkla konuyu kısaca ele almaktadır. Farklı rivayetleri değerlendirmekte ve Balım Sultan’ın nesebiyle

ilgili ortaya atılan tezlere yer vermekte yanı sıra Bektaşilik tarikatı içerisindeki değişikliklerle ilgili bilinmekte olan bilgileri aktarmaktadır.

Ocak, altıncı başlıkta “Bektaşilik Tarihinde Kırılma Anları” (s. 53-55) kısmını iki evrede incelemekte; Bektaşiliğin teşekkül evresi ve tarikat evresini ele almaktadır. Babailer Hareketi ve Anadolu’daki zümrelerden bahsetmektedir. Fuad Köprülü’den itibaren fark edildiğini belirtmektedir. Rum abdallarından “Bektaşî” tanımlamasına ve Hacı Bektaş Veli’ye kadar temaslarını aktarmaktadır. İki başlıkla “İlk Nesil Şeyhler” (s. 54-55) ve “II. Mahmud’dan Cumhuriyet Dönemine” (s. 55) anlatılmaktadır. Yazar, Hacı Bektaş Veli Dergâhı’nın teşkilat yapısında değişiklik olduğunu belirtmek istemişse de bu konuda açıklık getirememiş ve sadece kanaatini belirtmiştir. Hacı Bektaş Veli Dergâhı’nın güçlü bir taşra teşkilatı olduğu vurgulanmıştır. Osmanlı Devleti Sultanı II. Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla Bektaşilik için tarikat yönetimi sayılan Bektaşî tekkelerinin komuta ve kontrol merkezi gibi faaliyet gösteren Hacı Bektaş Veli Dergâhı’nın Nakşibendi şeyhlerine devredilmesiyle Bektaşiliğin bitirilmesi amaçlandığı aktarılmakla beraber süreç içerisindeki gelişimden kısaca bahsedilmektedir.

Yedinci başlıkta yazar, “Şamanizmden Budizme Hurufilikten Şiiliğe Bektaşî Teolojisi”ni (s. 57-61) aktarmaktadır. Bektaşilik, teoloji bakımından oldukça tartışmalı bir konudur yazarın kendisi de bu durumu ifade etmektedir. Hurufî ve Şii etkileri bakımından dönemlere ayırmaktadır. Yaşar Nuri Öztürk’ün *Tarih Boyunca Bektaşilik* görüşünden yararlanmaktadır. Dördüncü başlıkta da incelemiş olduğu *Makalat* eserinin Hacı Bektaş Veli’ye aidiyetini sorgulamakta ve görüş belirtmektedir. “Hurufî ve Şii Tesirler Öncesi Dönem” (s. 58-59), “Hurufî ve Şii Tesirler Sonrası Dönem” (s. 59-61) alt başlıklar şeklinde kategorize ettiği dönemleri 13. Yüzyıldan başlatarak aktarmaktadır.

Yazar, sekizinci başlık olan “Bektaşiliğin Ana Motivasyonuna” (s. 63-64) yer vermekte; Hacı Bektaş Veli’nin önemini vurgulamaktadır. Onun, “Menkıbevilikten de öte mitolojik Hacı Bektaş Veli’ye” dönüşerek kutsallaştığını belirtmektedir. 14. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Hacı Bektaş Veli Dergâhı’nın şeyhi Abdal Musa’nın Osmanlı Beyliği topraklarında gaza tuttuğu ve hükümdarı Orhan Gazi’nin himayesinde fetihlere katıldığı aktarılmakta ve *Velayetname*’de adının geçmediği belirtilmektedir. Yazar buradaki tartışma konusuna açıklık getirememektedir. Osmanlı Devleti topraklarında Hacı Bektaş Veli kültürünün yayılmakta olduğundan bahsetmektedir.

Gaziler arasında yaygın olması sebebiyle ocağın Hacı Bektaş Veli'ye bağlanmasıyla Osmanlı Devleti topraklarındaki kültün yayılmasından bahsedilmektedir.

Yazar, “Ayin ve Erkân: Dört Kapı Kırk Makam” (s. 65-67) adlı dokuzuncu başlıkta, Bektaşilikte İslam öncesi eski Türk inançlarıyla kendilerine has birtakım “ayın” ve “erkân” geliştiği şeklinde aktarmaktadır. Bektaşi “Erkân” ve “Ayin”inin “Dört Kapı, Kırk Makam” olarak formülize edildiğini vurgulamakta ve “Seyr-i Sülûk” sürecinden bahsetmektedir. Konuyu “En Eski ve Temel Ayin” (s. 66) ve “Tarikata Giriş Merasimi” (s. 66-67) başlıklı iki alt bölümde ele almakta; “Ayn-i Cem” ve “İkrar Ayin”i başta olmak üzere diğer ayin ve erkânlarla da kısaca değinmektedir.

“Pir Evinden Zaviyelere Teşkilat” (s. 69-70) adlı dokuzuncu başlıkta yazar, Hacı Bektaş Dergâhı’ndan ve Balım Sultan’ın yaptığı değişikliklerinden bahsetmekte; diğer başlıklarda da aktarım yaparken zümrelere ve özelliklerine önemle yer vermektedir. Bektaşi zümresinin özelliklerinden yola çıkarken Kalenderi, Vefai, Haydari ve Hurufi gibi zümrelerden bilgiler vermekte ve kesişme noktalarını vurgulamaktadır. “Bel Oğlu”, “Yol Oğlu” ayrımına burada da yer vermektedir. Yol oğullarına yani “babalar” kısmına değinmekte ve mücerretlikten bahsetmektedir. “Babalar, Canlar, Aşıklar” (s. 70) ve “Pir Postu” (s. 70) şeklinde iki başlıkla bu konuyu aktarmaktadır. Balım Sultan’ın tarikat hiyerarşisindeki değişikliğini aktarmakta ve Pir Evi’ni ve zaviyedeki mensup makamları tanıtmakta; Pir postu ve Mürşit postuna anlatımda yer vermektedir. “Mürşit”, “Pir”, “Rehber”, “Talip” makamından bahsetmektedir.

“Sosyal ve İktisadi Yapı: Zengin Vakıflar, Cömert Bağışçılar” (s. 71-74) adlı on birinci bölümde yazar, zaviye yapısını sosyal ve iktisadi yönden ele almaktadır. Osmanlı Devleti’nin Safevi Devleti ile olan ilişkilerine değinilmekte; zaviyenin merkezi otorite tarafından desteklenmesi, idare olarak bağlılığı aktarılmaktadır. “Bir İktisadi İşletme Olarak Tekkeler” (s. 72-73), “Halka Sağladıkları İmkanlar” (s. 73), “Bektaşi Vakıflarına Müdahaleler” (s. 73-74) konu başlığı şeklinde açıklamaktadır. Yazar, Hacı Bektaş Veli Dergâhı’na yapılan bağışlar konusunda örneklerle başvurmakta ve gelirin nasıl elde edildiği konusunda bilgi vermektedir. 17 ve 18. yüzyıllarda sipahilerin müdahalesi olmak üzere Osmanlı Sultanı II. Mahmud zamanında Yeniçeri Ocağı’nın kapatılması sürecindeki müdahalelere yer vermektedir.

“Mısır’dan Balkanlara Coğrafi Dağılım” (s. 75-77) adlı on ikinci başlıkta, Bektaşiliğin merkezi Sulucakarahöyük ve çevresi ele alınmaktadır. Yazar, Abdal Musa’nın zaviyesini kurduğu Antalya yöresini de bu merkeze dahil edilmesi gerektiği

görüşündedir. Suraiya Faroqhi'nin *Der Bektaschi-Orden in Anatolien* isimli çalışmasından yola çıkan yazar, Evliya Çelebi ve F. W. Hasluck'u da dikkate alarak Bektaşiliğin Anadolu dışındaki dağılımını incelemiş ve bu sahaları El-Cezire ve Irak, Mısır, Balkanlar ve Doğu Avrupa şeklinde sıralamaktadır. "Bogomilism'den Bektaşiliğe" (s. 77) adlı alt başlıkta da Paulicianism'in Balkanlardaki devamı anlamına gelen sahaları açıklamaktadır.

Yazar, on üçüncü başlıkta "Yeniçeri Ocağı'ndan Milli Mücadele'ye Siyasetle İlişkisi" (s. 79-82) kısmını incelemektedir. "Bektaşiliğin Ana Motivasyonu" (s. 63-64) başlığında üzerinde durduğu Osmanlı Beyliği'nin kuruluş evresinde rol oynayan Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden bahsetmekte ve Yeniçeri Ocağı'yla Bektaşilik Tarikatı'nın ilişkisini açıklamaktadır. "Resmi Devlet Himayesi" (s. 80), "Yavuz Devrindeki Değişim" (s. 81), "Jön Türkler ve Masonlarla İlişkiler" (s. 81-82) şeklinde üç alt başlığa değinmektedir. Yazar, Bektaşiliğin siyasetle ilişkisini anlatırken sıkça önceki başlıklarda açıklamakta olduğu siyasi sürece yer vermektedir. Osmanlı Devleti Sultanı I. Süleyman döneminden, II. Mahmud dönemine ve Milli Mücadele yıllarına kadar sürece değinmektedir.

"Şiirden Müziğe Yazıdan Resme Kültürel Yansımalar" (s. 83-84) başlıklı on dördüncü bölümde yazar, tarikat ve tasavvuf çevrelerinde kültür, düşünce hayatına kattığı zenginliği vurgulamak; Osmanlı Devleti sınırlarında Mevlevilik, Halvetilik ve Bektaşiliğin yer aldığı belirtilmektedir. Göçer evli bir toplumda doğan Bektaşiliğin kırsal toplumdan, şehir toplumuna yayılmasını bu sosyolojik ve kültürel unsurun hızlandırmakta olduğu aktarılmıştır. "Kalenderi Şeyhi Şairler" (s. 83-84) ve "Bektaşî İnancının En Şaşmaz Belgeleri" (s. 84) şeklinde iki alt başlıkla açıklamaktadır. Kalenderilik, Bektaşiliğin teolojisini, ayin, erkân ve teşkilatını şekillendirdiği gibi kültürel alt yapısına da zemin oluşturmıştır. Tasavvuf edebiyatının önemli bir cephesi olarak dikkatleri üzerine toplayan, nefeslerin sahibi olan ve Bektaşî şairleri diye nitelendirilen Kaygusuz Abdal, Hayreti, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet gibi ozanlarda Kalenderi şeyhleri olduğu belirtilmektedir. Bektaşî fıkralarının da önem ve hasasiyetini vurgulamaktadır. Bektaşilikte resim sanatına da değinmektedir. Hurufiliğin etkisinde yazı yöntemiyle resim yapma sanatının gelişme gösterdiği görülmektedir. Bektaşilikte On iki imamı, Hz. Ali'yi, Ehlibeyt'i ve Hacı Bektaş Veli'yi ele alarak kerametlerini, şahsiyetini resimleştirme çalışmaları da özel bir tarz oluşturduğuna değinilmektedir.

"Yerleşik Algılar ve Tarihsel Gerçekler Arasında Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik" (s. 85-92) adlı on beşinci başlıkta yazar, Hacı Bektaş Veli, Mevlana, Ahi Evran ve

Yunus Emre gibi şahsiyetlerin son yıllarda gerçek tarihsel zeminden uzaklaştırılarak ütöpik figürlere dönüştürülmeye çalışıldığını; bu durumun söz konusu şahsiyetleri anlamak ve değerlendirmek bakımından yanlış mecralara sürüklenmesine yol açtığını belirtmektedir. Konuyu, “Hayali Porteler” (s. 86-87), “Görmezden Geline Kozmopolit Kültür Dünyası” (s. 87-88), “Kültür Politikasının Sonuçları” (s. 88-90), “Hacı Bektaş Veli’yi Kurtarmak” (s. 90-91), “Çok Bilinmeyenli Bir Denklem” (s. 91-92), “İdeolojik Yaklaşımların Kurbanı Etmemek” (s. 92) başlıkları altında sosyolojik, siyasal ve kültürel açılardan değerlendiren yazar, Hacı Bektaş Veli’nin tüm bu olumsuz yaklaşımlardan korunulması gerektiği görüşünü savunmakta ve bunun en doğru yolunun bilimsel metottan ayrılmamak olduğunu vurgulamaktadır.

Yazar, *Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşiliğin Tarih, İnanç, Efsane* adlı çalışmasını “Kaynakça” (s. 93-96) bölümüyle tamamlamıştır.

Çalışmada özetle Hacı Bektaş Veli’nin hayatı, çevresi, Sufi kimliği, Pir Evi ve Alevilik-Bektaşilik üzerine tarih, inanç ve efsane çerçevesine ele alındığı görülmektedir. Kültürel, sosyolojik, siyasal değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yazar, eseri ele alırken bilinmeyen hususlarla üzerinde fazlaca görüş bulunan farklı değerlendirmelere yer vererek tüm bu görüşlerin tasavvuru içerisinde genel bir değerlendirme fırsatı bulmaktadır. Genel itibarıyla yazar bu çalışmayı ele alırken Alevi-Bektaşî zümrelerin yaklaşım ve ilişkilerini de değerlendirmektedir. Dönemin sınırları içerisinde gelişen merkezi otoritenin Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri değerlendirilip siyasi serüvenin üzerine durmaktadır. Günümüzde görülmekte olan bu sorunları da işaret etmektedir.

Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilikle ilgili özellikle Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemi kültür, din ve tasavvuf tarihi, İslam’a dair çok sayıda çalışmalarıyla tanınan yazar, söz konusu eseri özgün bir biçimde ele almıştır. Eserde kapsayıcı, sade, öz içeriği, tartışmacı değerlendirmeleriyle Hacı Bektaş Veli ve Bektaşiliğe dair anlatımlar yer almaktadır. Kritik sorularla konuyu aktaran yazar, bu eseri kaleme alırken menkıbelerden, kroniklerden, arşiv belgelerinden ve biyografilerden yararlanmıştır.

Eser, objektif değerlendirmeler sonucu ortaya konulmuştur. Kritiği yapılan bu eserde, yazarın kullandığı “Kaynakça”nın Alevilik-Bektaşilik alanında çalışma yapmak isteyenler için oldukça temel kaynak ve araştırma eserlerden oluştuğu görülmektedir. Eser, Alevi-Bektaşî araştırma alanına katkı sunması itibarıyla da önemlidir. Ayrıca yazar Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak’ın kendi deyimiyle “Elli yıldır iğneyle kuyu kazarcasına” tanımıyla betimlediği Hacı Bektaş Veli ve Bektaşiliğe dair

ortaya koyduğu bu eser, diğer eserlerine nispetle kısa ve öz bir biçimde anlatımı esas almış el kitabı mahiyetindedir. Eser, aynı zamanda kritik sorulara cevap aramaya da imkân tanımaktadır. Genel itibarıyla akıcı bir dille kaleme alınan eserin, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik hakkında araştırma yapmak ve bilgi edinmek isteyen genel okuyucu kitlesine hitap ettiği söylenebilir.